

УДК 811.161.2'373.23

DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2022.29.262398>

Т. І. Крупеньова,

канд. філол. наук, доц.,

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
доцент кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОЙКОНІМІВ ОДЕЩИНИ

У статті проаналізовано назви населених пунктів сучасної Одеської області. До проблем вивчення топонімів зверталось багато вчених-мовознавців, але й сьогодні є питання, які потребують детального розгляду. Топоніми, містять інформацію, значно ширшу за лінгвістичну, дозволяють заповнювати прогалини в етногенетичних дослідженнях. Під час аналізу семантичних особливостей топонімів можна встановити лексеми, які стали поштовхом для створення географічних назв. Вибір при номінації тієї чи іншої ознаки як основної для даної реалії зумовлюється інтересами населення, які залежать від різноманітних соціально-економічних, психологічних та інших факторів. Ойконіми – власні назви населених пунктів, вони висту-

пають історико-культурною спадщиною, оскільки висвітлюють історичні події, побут та культуру народу, звичаї та традиції. Нашу увагу зосереджено на ойконімах, адже населені пункти як матеріальні об'єкти найбільш чітко виокремлюються із навколишнього ландшафту. Виділено та систематизовано ойконіми Одещини. Матеріалом для дослідження слугували назви 1174 населених пунктів, серед яких є 19 міст, 33 смт, 23 селища і 1099 сіл, які об'єднані у 7 районів. Досліджено структурні особливості власних назв населених пунктів Одеської області. За структурою ойконіми було розподілено на прості, складні та складені. Найбільшу групу ойконімікону Одеської області становлять прості назви населених пунктів відапелятивного походження, які утворилися морфологічним способом. Стосовно словотвірного та структурного оформлення ойконімів, враховуючи тенденцію до універбації назв населених пунктів під час їх перейменувань, доведено, що прості ойконіми морфологічного способу деривації є найчисленнішою групою і становлять основу ойконімної системи Одещини, оскільки саме від них дуже часто утворювалися складні та складені назви інших способів словотвору. Встановлено, що за семантичними ознаками найбільше ойконімів Одещини походять від антропонімів, від назв водних об'єктів та інші види топонімів. Дослідження ойконімії є важливим аспектом у вивченні історії своєї країни, вони закарбували особливості нашого народу, його вподобання та специфіку.

Ключові слова: ономастика, топонімія, географічні назви, астіонім, комонім.

T. I. Krupenyova,
*PhD in Philology, Associate Professor,
South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky,
Ukrainian Philology and Methods of Teaching
Professional Disciplines Department Associate Professor*

STRUCTURAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF OYKONYMS OF ODESCHINA

The article analyzes the oykonymy of the modern Odesa region. Many linguists have addressed the problems of studying toponyms, but even today there are issues that need detailed consideration. Toponyms containing information much broader than linguistic, allow to fill gaps in ethnogenetic research. During the analysis of semantic features of toponyms it is possible to establish the tokens that became the push to creating geographical names. The choice in the nomination of a feature as the base for this reality is determined by the interests of the population, which in turn depend on various socio-economic, psychological

and other factors. Oykonyms, the proper names of settlements, are historical and cultural heritage, as they cover historical events, life and culture of people, their customs and traditions. Our focus is on oykonyms, as settlements being material objects are most clearly separated from the surrounding landscape. The oykonyms of the Odesa region are singled out and systematized. The material for the study was the names of 1174 settlements, which includes 19 cities, 33 towns, 23 settlements and 1,099 villages united in 7 districts. The structural features of proper names of settlements of Odesa region are investigated. By structure, oykonyms were divided into simple, complex and compound. The largest group of oikonimikon in the Odesa region consists of simple settlement names formed morphologically. Regarding the word-forming and the structural design of oykonyms, taking into account the tendency to univerbate the names of settlements during their renaming, it is proved that simple oykonyms of morphological derivation are the most numerous group and form the basis of the oykonym system of Odesa region, having the most complex and compound names formed from them. It has been established that by semantic features most of the oykonyms of Odesa region are derived from anthroponyms, names of water bodies and other types of toponyms. The study of oykonymy is an important aspect in studying the history of one's own country, they have carved the features of our people, their preferences and specifics.

Key words: onomastics, toponymy, geographical names, astionym, comonym.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Сучасне мовознавство посилює зацікавленість до аналізу ономастичних одиниць, а саме мовні одиниці на позначення такого різновиду реальної дійсності, якими є географічні об'єкти. Топонімікон охоплює географічний простір і цим створює специфічну систему певної території. Топоніми розглядають як соціальне явище, що відображає властивості об'єкта, подає їх крізь людське уявлення про даний об'єкт, акумулює та зберігає протягом віків важливу інформацію. Різновидом топоніму для позначення найменування населеного пункту є ойконім. Ойконіми містять інформацію про природні, економічні процеси людей, які проживають на певній території. Вони є значущою частиною лексичного складу мови., тому вивчення їхньої етимології, формування та перейменування має пізнавальне значення, тому що в них містяться «особливості місцевої географії, мови та історії тих народів, які населяли певну територію» [3, с.11]. Назви населених пунктів характеризують духовну культуру народу, а також є фактичним матеріалом для етнографії. Варто зазначити, що ойконіми є історико-культурною спадщиною, адже вони відображають історичні події, побут та культуру народу, звичаї та традиції. На сьогодні ойконімія досліджується у мовознавстві,

тому що воно допомагає сформувати цілісне значення про природу деяких назв, а також «семантика і структурно-морфологічна будова географічних назв творить одну з підсистем мови, яка характеризується сукупністю однорідних за значенням твірних основ і формантів» [4, с.14]. Українська ойконімія достатньо динамічно розвивається, адже в мовознавстві це нова галузь, яка потребує більш глибокого аналізу. Ойконімія є рухливою системою, адже з'являються нові міста та села, а також існує тенденція заміни нової назви старою, що найкраще характеризує мешканців цього регіону. Тому ойконімія є невичерпним джерелом фактичного матеріалу, який можуть досліджувати сучасні мовознавці, оскільки ойконіми об'єднують різні чинники становлення українського народу, у них можна прослідкувати й історичний та ментальний аспект їхнього формування. Основоположниками вітчизняної топоніміки є В.Жучкевич, Е.Мурзаєв, В.Ніконов, Є.Поспелов та ін., сьогодні топонімія активно досліджується у розвідках сучасних науковців. Актуальним у розвитку цього аспекту є вивчення ойконімії певних регіонів України. Існує низка досліджень присвячених ойконімікону певної території України, серед яких вагоме значення мають праці Д.Бучко, С.Вербич, О.Голінатого, Ю.Карпенка, В.Лучика, М.Торчинського, Є.Черняхівської, О.Шульган та ін. У наукових розвідках мовознавців охарактеризовано ойконімію багатьох регіонів України: Вінницької області (Л.Дика), Тернопільської області (І.Воляннюк), Прикарпаття (М.Габорак, В.Яцій), Сумської області (О.Іваненко), Полтавської області (А.Лисенко), Харківської області (Ю.Абдула), Хмельницької області (Н.Герета), Черкащини (І.Гонца), Поділля (М.Торчинський), а також Карпат (М.Худаш). Найґрунтовнішою працею у цьому напрямку є монографія Д.Бучко, який проаналізував 650 назв поселень Покуття й встановив «критерії, за якими здійснювалося іменування населених пунктів України» [3]. Однак комплексного наукового дослідження ойконімів Одеської області на сьогодні немає, що і зумовлює **актуальність** теми нашого дослідження.

Метою статті є комплексний лінгвістичний аналіз ойконімів сучасної Одеської області. Визначена мета реалізується шляхом виконання таких **завдань**: виділити та систематизувати ойконіми Одещини; дослідити структурні особливості власних назв населених пунктів Одеської області; схарактеризувати ойконіми з погляду їхньої семантики. **Предметом** дослідження є топонімна лексика Одеської області, **об'єктом** – ойконіми Одещини, їхні семантико-функціональні особливості. **Матеріалом** для дослідження стали назви 1174 населених пунктів, серед яких є 19 міст, 33 смт, 23 селища і 1099 сіл, які об'єднані у 7 районів. Фактичний матеріал взято з довідника «Адміністративно-територіальний устрій областей України за 2021 р. Одеська область» [1], а також з енциклопедичного видання «Історія міст і сіл Української РСР» (1967–1974) [5]. **Методи дослідження.** Під час

нашого дослідження було використано низку методів, серед яких провідну роль має описовий метод (який було використано для аналізу фактичного матеріалу), порівняльно-історичний (за допомогою якого аналізувались етапи формування назв населених пунктів); для підрахунку було застосовано статистичний метод.

Виклад основного матеріалу. У власних назвах накопичується інформація про соціальні, економічні і географічні аспекти діяльності людини. Ця специфіка характерна саме для географічних назв і може бути розкрита в усій своїй багатогранності у процесі семантичного аналізу топонімічної лексики. До проблем вивчення топонімів зверталось багато вчених-мовознавців, але й сьогодні є питання, які потребують детального розгляду. Під час аналізу семантичних особливостей топонімів можна встановити лексеми, які стали поштовхом для створення географічних назв. У своїй монографії «Походження назв населених пунктів Покуття» Д.Бучка використовував хронологічну класифікацію ойконімів за допомогою якої проаналізував «становлення і розвиток ойконімних моделей цієї історико-етнографічної території, виділявши протоукраїнський, староукраїнський та новоукраїнський періоди» [2, с.65]. Вчений ойконімічну систему регіону відтворив на певних етапах її розвитку: «1) період Київської Русі (давньоруський – до XIV ст.), 2) староукраїнський – XIV – XVII ст., 3) новоукраїнський – XVIII – XXст., у давньоукраїнському періоді розмежував два рівні – ойконіми, фіксовані історичними пам'ятками до XIII ст., і ойконіми, фіксовані джерелами після XIII ст., які за певними своїми ознаками мають право бути віднесеними до давньоукраїнських» [2, с.75]. Під час словотвірнотиваційній класифікації назв населених пунктів України у праці «Класифікація ойконімів України (словотвірнотиваційний аспект)» [3], Д.Бучко пропонує розрізнати «доойконімний та ойконімний рівні ойконімізації, в основі якого – поділ назв залежно від того існували вони раніше як апелятиви чи відразу після свого виникнення стали найменуваннями населених пунктів» [3, с.10]. На основі дериваційно-мотиваційних ознак було виділено такі види ойконімів, як «первинні: 1) відапелятивні сингулярні та плуральні: *Гора, Замчище*; 2) відапелятивні метафоричні: *Клин, Лопата*; 3) ойконіми, утворені від назв колективів людей (відпатронімі: *Дитиничі, Онишківці*; відетнонімі: *Дуліби, Татари*; утворені від родових, службових та глузливих назв: *Петраші, Сороки*); 4) відпропріальні ойконіми (переважно відгідроніміні і дуже рідко відороніміні): *Стрий, Магора*» [3, с.11]. Також за словотвірними ознаками вчений виокремив і вторинні номінації населених пунктів: «1) відантропоніміні (із суфіксами - *jъ(*-ja, *-je); - ів(<-ов), - ин; - івк-а, -ець, -их-а, -(ц)ин-а та ін.: *Борислав, Гостів, Гринівка, Матківщина*; 2) відтопоніміні (суфіксальні і префіксальні деривати): *Буськ, Підмихайлівці*; 3) відприкметникові субстантивовані деривати: *Глибока, До-*

вге; 4) складні та складені: *Білий Камінь, Новоселиця*; 5) пам'яткові: *Вознесенськ, Івано-Франківськ*» [3, с.13].

Використовували класифікацію ойконімів за періодами формування території та їхніх назв й інші мовознавці. Наприклад, Л.Радьо, аналізуючи динаміку ойконімів на -**ъ* (-**ја*, -**је*) протягом десяти століть, виокремила 4 періоди: «1) X – XIII ст.; 2) XIV – XVI ст.; 3) XVII – XVIII ст.; 4) XIX – XX ст. [7, с. 13]. В.Німчук за мотиваційною типологією виділив 28 класів ойконімів: «назви груп людей; з погляду місця, вибраного поселенцями; за походженням людей із певного місця чи краю (внаслідок переселення, міграції); за певною професією (за заняттям, професією, родом діяльності мешканців); за торговельною діяльністю й обміном; пов'язані з військовою справою, воєнними спорудами; патронімічні; родові; присвійні (посесивні), увічнювальні (коєморіальні), дані за колишніми власниками або першими поселенцями і на пам'ять, на честь видатних осіб; псевдоприсвійні (псевдопосесивні); пов'язані з місцевим ландшафтом, природні (ландшафтні) назви, які вказують на топографічну або географічну особливість поселення; за місцевою флорою (рослинністю); за рельєфом місцевості; за місцевою фауною; пов'язані з господарською діяльністю; пов'язані з вирубуванням, випалюванням лісу, підсічним господарством; за укріпленнями; за огорожами, огороженими місцями; за данинами, натуральними платами; за правовими відносинами; за видом поселення; за типом господарських будівель; демінутивні назви для відрізнення від попереднього або однойменного поселення; коєморіальні назви від прізвищ (імен) осіб, на честь або пам'ять яких вони надані; на пам'ять про події; за подіями, що на їх місці відбувалися; бажальні; перенесені з інших країн; біблійні назви; за патронатом церкви (храмовим святом, святцями, культом)» [6, с.8]. Деякі науковці класифікують ойконіми за характером поселення, серед яких назви населених пунктів поділяють на астіоніми, або полісоніми – власні назви поселень міського типу, і комоніми – власні назви поселень сільського типу. Однак М.Торчинський розширив цю класифікацію, виділивши і «мікроойконіми (назви хуторів, фільварків, присілків і подібного), значна кількість яких була зафіксована у першій третині XX ст.» [8, с.328] Із них власні назви окремих жилих будинків (раніше це були переважно дачі, урочища, шосейні і залізничні будки, казарми тощо, а зараз до них додалися і найменування замських будинків, маєтків, фермерських та інших господарств), на думку М.Торчинського, повинні бути «ідентифіковані окремим терміном, по-перше, через те, що такі денотати становлять особливий тип поселення, не схожий ні на міський, ні на сільський; по-друге, їхні назви мають низку специфічних семантичних, дериваційних та інших особливостей» [8, с.132]. В іншу групу ойкодомонімів віднесли «назви прикордонних застав і митних постів – лімітрофоніми (від лат. *limi-trophus* – «прикордонний;

прикордонні військові поселення»)» [8, с.45]. Як зазначає М.Торчинський, ці найменування «ідентифікують як місця постійного проживання людей, тому їх можна об'єднати терміном фактоойконіми (від лат. *factum* – зроблене), а місця, де люди проживають тимчасово, називають фіктоойконімами (від лат. *fictum* – вигадка, брехня). До яких належать статівоніми (від лат. *stativa* – військовий стан, табір; зупинка в дорозі, привал: табір «Зірниця») – назви військових, туристських та інших таборів, польових станів тощо – і фазендоніми (лат. *fasere* – робити, будувати) – назви дач і дачних комплексів» [8, с.185].

Розглянемо словотвірний аспект дослідження ойконімів, який подано в «Топонімічному словнику» М.Янка. Як зазначає вчений, «назви поселень можна поділити на непохідні, що одразу ж стали назвою населеного пункту, й похідні, які варто деталізувати класифікацією Д.Бучка» [9, с.62]. Також за словотвірним аспектом М.Янко виокремлює такі способи деривації, які характерні для назв населених пунктів: «лексико-семантичний, морфологічний, морфолого-синтаксичний, лексико-синтаксичний та універбація, тобто спрощенням складної чи складеної назви в однослівну (Кут Байнський – Кут)» [9, с.83].

Як зазначає Д.Бучко, найпоширенішим способом творення ойконімів є лексико-семантичний спосіб деривації, серед якого виділяють: «онімізації апелятивів; трансонімізації інших онімів у назви населених пунктів. Шляхом онімізації апелятивів утворено ойконіми, мотивовані: назвами типів самих поселень, напр.: Буда; назвами одиничних примітних об'єктів: Вал; назвами з різним значенням, що виражають метафоричність: Астра; штучно створеними назвами: Боротьба» [3, с.11]. Варто зазначити, що внаслідок трансонімізації виникати ойконіми від інших онімних розрядів, наприклад, Д.Бучко виокремлює такі види населених пунктів, що походять від «гідронімів і назв гідрооб'єктів: Березовиця; мікротопонімів різної структури: Балка; оронімів різної структури: Берег; назв фітооб'єктів: Березник; ергонімів, назв місць різних промислів: Баня» [3, с.12]. Для ойконімів характерним є спосіб трансонімізації, які «утворені у формі множини, етимонами яких є патроніми, родинні, локально-етнічні та інші назви жителів. Патронімами є назви людей на -ичі, -івці, -инці за іменуванням їх патрона, напр.: Вишатичі < В(в)ишатичі – нащадки чи піддані Вишати» [3, с.13].

Сучасні ойконімічні дослідження, спрямовані на системне вивчення явищ, розпочинаються найчастіше із словотвірних студій, без яких не можуть бути успішними семантичні, етимологічні розвідки. Топоніми різних категорій необхідно вивчати в тісному зв'язку, щоб можна було говорити про первинність і вторинність тієї чи іншої назви, про її походження, семантичний відтінок. Ойконіми складають досить значний континуум української лексики. Необхідність їх дослідження диктується цілою низкою при-

чин, пов'язаних як з лінгвістичними, так і з історичними даними. При системному вивченні ойконімів треба врахувати, що розвиток мовознавчої науки другої половини ХХ століття був в основному пов'язаний з вирішенням питання функціонування мовних одиниць і мови загалом, що передбачало широке застосування динамічного підходу до мови. Цей підхід найбільше пов'язаний з логіко-номінативним аспектом дослідження словотвірних одиниць. Скориставшись семантичною класифікацією К.Цілуйка, ойконіми Одеської області проаналізуємо за такими принципами:

1) ойконіми, в основах яких засвідчені антропоніми (550 лексем): *Вікторівка, Демидове, Мар'янівка, Михайлівка, Прохорове, Северинівка, Миколаївка, Антонюки, Василівка, Йосипівка, Макарове, Софіївка, Юрашеве, Адамівка, Іванівка, Балайчук, Шевченкове, Улянівка, Петрівка, Маркевичеве, Тарасівка, Олександрівка, Костянтинів, Вікторівка, Тимофіївка, Мартинівка, Шевченка, Борисівка, Сергіївка, Анатолівка, Антонівка, Данилівка, Володимирівка, Машенька, Самійлівка, Маразліївка, Ярославка, Ганнівка, Євгенівка, Єлизаветівка, Іванчанка, Матильдіївка, Миколаївка, Олексіївка, Петрівськ, Фурманівка, Петрове, Григорівка, Роксолани, Маринівка, Федорівка, Євтодія, Агафіївка, Демидівка, Дмитрівське, Омелянівка, Романівка, Степанівка, Ілля, Кирилівка, Лібенталь;*

2) ойконіми, в основах яких засвідчені назви водних об'єктів та інші види топонімів (200 лексем): *Подільці, Тилігульське, Донське, Верхній Куяльник, Дунайське, Чорноморськ, Дністровець, Лиман, Струмок, Ставки, Зарічне, Приморське, Новоозерне, Задунайівка, Лиманське, Сухий Лиман;*

3) ойконіми, в основах яких засвідчені назви осіб за професією, заняттям, статусом (95 лексем): *Чабанське, Капітанівка, Докторове, Рибальське, Фараонівка, Царичанка, Старокозаче, Десантне, Матроска, Міщанка, Шаманівка, Бондарі, Козацьке, Мирони, Мошняги, Болгарка, Ковалівка, Чоботарівка, Козаче, Серби, Казбеки, Чабанівка, Слюсареве, Ткаченка, Бессарабка, Майорське, Росіянівка, Гуляївка;*

4) ойконіми, в основах яких зазначено місце знаходження (70 лексем): *Ланове, Роздол, Верхній Куяльник, Нижній Куяльник, Амбарів, Кринички, Ставкове, Курортне, Приморське, Садове, Баштанівка, Підгірне, Південне, Над'ярне, Залізничне, Пасічне, Надрічне, Нагірне, Приозерне, Кордон, Дачне Берегове, Ставки, Парканці;*

5) найменування населених пунктів за ландшафтом (35 лексем): *Отрадна Балка, Левадівка, Рівне, Глибоке, Польове, Долинка, Кам'янка, Долинівка, Лугове, Прямобалка, Холмське, Ярове, Лісне, Коса, Зелена Балка, Роца, Плавні, Острівне, Степове, Балка, Ліски, Долинське, Котловина, Курган, Плоске, Шляхове, Балкове, Кучурган;*

6) ойконіми, в основах яких засвідчені відапелятивні імена з первинним значенням назв рослин, їх частин та плодів (80 лексем): *Березівка, Бу-*

зинове, *Малинівка, Виноград, Виноградівка, Осинівка, Калинівка, Вишневе, Конопляне, Виноградне, Пшеничне, Тополине, Абрикосове, Роза, Орхівка, Вишняки, Кислиця, Лощинівка, Трояндове, Пионоянове, Вербове, Калини, Грабове, Липецьке, Ясенове, Дубове, Вільшанка, Квітка, Осички, Мандаринівка, Будячки, Грушка;*

7) ойконіми, в основах яких засвідчені відапелятивні імена з первісним значенням назв звірів, птахів, комах (60 лексем): *Чижове, Воробіївка, Баранове, Білка, Колове, Соколове, Вовкове, Жукове, Кролівка, Орлівка, Вовківське, Воронівка, Кінне, Жеребкове, Борсуки, Бобрицьке, Капустянка, Комарівка, Чайківка, Чайківське, Орел;*

8) ойконіми, в основах яких засвідчені відапелятивні імена різних тематичних груп (84 лексем): назви знарядь праці: *Коси*; продуктів харчування: *Сахарове, Маслове, Борщі*; предметів повсякденного вжитку: *Коритне, Точилове, Домниця*; назви за кольором: *Червоне, Жовте, Красне, Зелене, Оксамитне, Біленьке, Біле*; назви за ознаками: *Розкішне, Широке, Чарівне, Веселе, Вільне, Благодатне, Сухувате, Мирне, Сонячне, Переможне, Заможне, Нове.*

Вітчизняні та зарубіжні ономасти за семантикою твірної основи визначали різні групи ойконімів, але всі класифікації зводилися переважно до поділу власних географічних назв на відоміні та відапелятивні. Традиційно ойконіми за структурою поділяють на прості, складні та складені. Найбільшу групу ойконімікону Одеської області становлять прості назви населених пунктів відапелятивного походження, яких виявлено 600 одиниць, серед них можна виділити ойконіми, які утворилися суфіксальним способом (450 онімів) за допомогою таких суфіксів: -ов/-ев-: *Берегове, Садове, Докторове, Трояндове, Пионоянове, Цебрикове, Вишневе, Сахарове, Козлове, Соколове, Шерове, Бузинове, Січневе, Травневе, Польове, Усатове, Ранжєве*; -ськ/-цьк-: *Лиманське, Долинське, Вовківське, Блонське, Спаське, Чудське, Чабанське, Козацьке, Кам'янське, Холмське*; -івк/-ївк-: *Путилівка, Комишівка, Орлівка, Виноградівка, Парканівка, Березівка, Веселівка, Гуляївка, Косівка, Гвоздівка, Левадівка, Крижанівка, Калинівка, Цибулівка, Воробіївка, Малинівка, Заводівка, Капітанівка, Чайківка, Гаївка*; -ок/-очок-: *Глибоке, Широке, Струмок, Грибочок*; -к-: *Матроска, Кам'янка, Кудрявка, Сербка, Зірка, Долинка, Визирка, Кошарка, Кримтулька, Грушка*; -ів-: *Амбарів, Баштанків; Загнітків*; -ян-: *Конопляне, Зоряне, Водяне*; -н-: *Виноградне, Курортне, Кінне, Сінне, Оброчне, Переможне, Удобне, Коритне*; -ин-: *Сухине, Білине, Вижине, Гербине*; -инк-: *Сиротинка, Булдинка, Лізинка, Шкарбинка, Струтинка*; -ичк-: *Кринички*, -ичн-: *Залізничне*, -як-: *Вишняки*, -иц-: *Теплиця, Кислиця, Домниця*, -ик/-ник-: *Дальник, Топик, Куяльник*; -ярк-: *Вапнярка*; -ц-: *Парканці*; -ець-: *Тростянець*. Префіксальним суфіксальним способом утворилися такі ойконіми відапелятивного похо-

дження: *Привільне, Приморське, Приозерне, Загір'я, Перехрестове*. Зафіксовано також ойконіми, які утворилися перенесенням загальної назви у власну: *Кулига, Лука, Дружба, Бугай, Тятри, Райки, Надія, Привілля, Орел, Виноградар, Бакша, Галочі, Флора, Серби, Будеї, Балка, Кордон, Затока, Білка, Перемога, Роздол*.

Другу за чисельністю групу ойконімів Одещини становлять прості ойконіми відонімного походження, їх зафіксовано 350 лексем: *Вікторівка, Демидове, Мар'янівка, Михайлівка, Прохорове, Северинівка, Миколаївка, Антонюки, Василівка, Шевченкове, Улянівка, Петрівка, Маркевичеве, Тарасівка, Олександрівка, Тилігульське, Григорівка, Федорівка, Євтодія, Агафіївка, Романівка, Степанівка, Ілля, Кирилівка*. Більшість із них утворилися суфіксальним способом за допомогою суфіксів: -івк/-ївк-: *Вікторівка, Тимофіївка*; -ов/-ев-: *Петрове, Юрашеве*; -ськ/-зьк-: *Тилігульське*; -єньк-: *Машенька*. Зафіксовано ойконіми, що утворилися від патронімів: *Багринцівці* – *багринівці* «рід чи підлеглі Багриня» перейшов у назву населеного пункту з первісним значенням «поселення, яке заселяють багринівці»; *Дашківці* – *дашківці* «рід чи підлеглі Дашка – Данила» перейшов у назву населеного пункту з первісним значенням «поселення, яке заселяють дашківці»; *Дяківці* – *дяківці* «рід чи підлеглі Дяка» перейшов у назву населеного пункту з первісним значенням «поселення, яке заселяють дяківці»; *Іванцівці* – патронім *іванівці* «рід чи підлеглі Івана» перейшов у назву населеного пункту з первісним значенням «поселення, яке заселяють іванівці».

Наступна група ойконімів Одещини – це складні ойконіми, що становлять 95 лексем, серед яких можна виокремити такі словотвірні моделі: поєднання прикметника з іменником-апелятивом: *Новоселиця, Благодатне, Чорноморське, Новоселівка, Новозаріцьке, Білозірка, Краснопілка, Новоселиця, Мирнопілля, Великорибальське, Старосілля, Сухолужжя, Новоозерне*; поєднання прикметника з іменником-онімом: *Новопетрівка, Новомиколаївка, Новомихайлівка, Новопавлівка, Новоантонівка, Новоборисівка, Новокостянтинівка, Старокостянтинівка, Малоцебрикове, Великомар'янівка, Малаярославець*; поєднання прикметника з прикметником: *Новокрасне*; поєднання іменника-оніма з іменником-апелятивом: *Слов'яносербка, Трудомирівка, Дружелюбівка, Краснопілля, Петродолинське*; поєднання іменника-оніма з іменником-онімом: *Петропавлівка, Поліно-Оситенкове, Ганно-Покровка, Кароліно-Бугаз, Семено-Карпівка, Андріїво-Іванове*; поєднання іменника-апелятива з дієсловом: *Теплодар, Утконосівка*; поєднання числівника з іменником-апелятивом: *Першотравневе, Семисотка, Семихатки*.

Як зазначає Д.Бучко, поява та семантичне наповнення атрибутів у складених ойконімах завжди були зумовлені екстралінгвальними факторами, серед яких можна виділити: атрибути, які безпосередньо характеризують поселення за різноманітними ознаками; атрибути, які характеризують посе-

лення за їх зв'язками, відношеннями до інших об'єктів на місцевості; атрибути, які характеризують поселення за їх відношенням до конкретної людини [3, с. 12]. Проаналізуємо складені назви поселень за видами атрибутів: *Нова Некрасівка, Нова Ковалівка, Нова Дофінівка, Нова Долина, Нова Іванівка, Новий Гребеник, Нова Шибка, Нові Чобручі, Нова Григорівка, Новий Мир, Нова Волярка, Нова Вільшанка* – ойконіми, атрибут яких характеризує поселення за його новизною. *Великі Ламзаки, Великий Дальник, Велике Бокове, Велика Васиївка, Мала Кіндратівка, Мала Петрівка, Малий Фонтан, Малий Куяльник, Мала Олександрівка* – ойконіми, атрибут яких характеризує поселення за його розміром. *Зелена Балка, Червоний Яр, Червона Стінка, Зелений Гай, Червона Гірка* – ойконіми, атрибут яких характеризує поселення за певними кольорами. *Донська Балка* – ойконім, атрибут якого характеризує поселення за його зв'язком з іншими об'єктами на місцевості, оскільки атрибут *Донська* вказує на розташування поселення. *Нижній Куяльник* – ойконіми, атрибут яких характеризує поселення за його розташуванням. *Добрий Лук, Весела Балка, Веселий Кут* – ойконіми, атрибут яких характеризує поселення за його позитивною рисою. *Богданове Перше, Миколаївка Перша, Катеринівка Перша, Бобрик Перший, Бобрик Другий, Познанка Перша, Познанка Друга, Ясенове Перше, Ясинове Друге* – ойконіми, атрибут яких характеризує поселення за номером розташування; *Сухий Лиман* – ойконіми, атрибут яких характеризує поселення за його малою кількістю води.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, структурний аналіз ойконімікону Одещини засвідчив, що серед усіх ойконімів найчисленнішу групу становлять прості назви відапелятивного походження (600 онімів), які утворилися переважно від назв рельєфу, місцевості, рослин та тварин. Другою групою за кількістю назв поселень становлять прості ойконіми відонімного походження (350 лексем), які утворилися від імен та прізвищ людей, що, ймовірно, проживали на певній території. Менш поширеними виявилися складні (95 онімів) та складені назви (129 онімів) населених пунктів. Варто зауважити, що значна кількість ойконімів була утворена неморфемними способами: лексико-семантичним, лексико-синтаксичним та морфолого-синтаксичним. Одним із домінуючих способів творення ойконімів Одещини є лексико-семантичний, який реалізується двома шляхами: *онімізації* (перехід загальної назви у власну) і *трансонімізації* (перехід одного виду оніма в інший). *Онімізація* супроводжується кардинальною зміною функції першої назви стосовно другої. Аналогічне явище, напевно, має місце і в трансонімізації. Ці два види реалізації лексико-семантичного способу деривації ойконімів здійснюються без будь-яких формальних змін у структурі ойконімів стосовно їх етимонів, тобто апелятивів чи онімів. У граматичному відношенні ойконіми, утворені лексико-семантичним спосо-

бом (в процесі онімізації і трансонімізації) мають форму однини або множини. Лексико-семантичним способом назви поселень утворилися такими шляхами: ойконіми, що виникли внаслідок онімізації апелятивів: назв одиничних або множинних примітних об'єктів: *Орел, Квітка, Грушка, Порт, Білка, Будячки, Кошари, Правда, Дубки, Ставки*; назв типів самих поселень: *Селище*, а також пізніші складені назви: *Нова Царичанка, Весела Балка, Нова Плахтійка, Якимів Яр, Чорний Кут, Нова Григорівка, Нове Селище, Жовтий Яр*, тобто такі назви населених пунктів, етимони яких вказують на тип самого поселення; ойконіми, що виникли внаслідок трансонімізації: гідронімів: *Куяльник, Лиман*; антропонімів: *Ілля*; ойконімів: *Трибухи*; патронімів: *Дяківці, Осипівці*. Ойконіми, однойменні з апелятивами, етимони яких вказують на тип поселення, творилися шляхом онімізації апелятивів, а ойконіми, однойменні з назвами просторових одиниць, тобто з назвами місцевостей, виникали не безпосередньо від однойменних апелятивів, а від омонімних власних назв цих місцевостей, тобто шляхом трансонімізації мікропонімів. Лексико-синтаксичним способом утворені такі назви поселень: *Білгород-Дністровський, Шевченкове-Кут, Христо-Ботеве, Семено-Карнівка, Коси-Слобідка, Петро-Євдокіївка, Андрієво-Іванове, Антоно-Ковач, Івано-Миколаївка*. Ойконіми морфолого-синтаксичного способу деривації виникли шляхом субстантивації колишніх означень у давніх атрибутивних складених назвах поселень: *Заможне, Нове, Веселе, Сухе, Нове, Красне, Чорна, Тихе, Мале, Козаче, Удобне, Широке, Плоске, Світле, Важне, Багате, Біле, Рівне, Зелене*. Найчастотнішим способом творення ойконімів є суфіксальний спосіб серед мофемних способів і лексико-семантичний спосіб серед неморфемних способів. Варто зазначити, що назви поселень Одещини належать переважно до староукраїнського та новоукраїнського періоду утворення, які характеризуються різноманітним семантико-словотвірним наповненням, що зумовлено суспільно-економічним способом життя мешканців у період заснування поселення. Ойконіми є історичними пам'ятками, які залишили нам предки для того, щоб ми цінували і пам'ятали свою історію, без якої немає майбутнього.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у створенні словника ойконімів з урахуванням семантичних та структурних особливостей. У подальших розвідках із цієї проблеми варто звернути увагу на етимологічний аспект ойконімів.

Література

1. Адміністративно-територіальний устрій областей України за 2021 р. URL: <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmist.html>.
2. *Бучко Д.* Походження назв населених пунктів Покуття. Львів: Світ, 1990. 144 с.

3. Бучко Д. Г. Класифікація ойконімів України (словотвірно-мотиваційний аспект). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету*. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград, 2000. Вип. 37. С.10-13.
4. Єфименко І.В. Ойконімія Херсонщини в історико-етимологічному аспекті (загальні уваги). *Українська мова*. 2011. № 4. С. 9-21.
5. Історія міст і сіл Української РСР: у 26 т./ редкол.: П.Т.Тронько (голов. ред. та ін.); АН УРСР, Інститут історії. Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, «Одеська область», 1969. 930 с.
6. Німчук В. В. Українська ономастична комісія: сьогодення і перспективи. *Повідомлення Української ономастичної комісії. Нова серія*. Київ, 2012. Вип. 1 (16). С. 6-13.
7. Радьо Л.Н. Ойконіми України на -*ь (-*ja, -*je) у Х – ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2004. 18 с.
8. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 548 с.
9. Янко М.Т. Топонімічний словник української мови. Київ: Знання, 2008. 431 с.

References

1. *Administrative-territorial structure of the regions of Ukraine in 2021. [Administratyvno-terytorial'nyj ustrij oblastej Ukrai'ny za 2021 r.]* URL: <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmist.html>.
2. Buchko, D. (1990), *The origin of the names of settlements in Pokuttia [Pohodzhennja nazv naselenyh punktiv Pokuttja]*. Lviv: Svit. 144 p.
3. Buchko, D.G. (2000), *Classification of oikonyms of Ukraine (word-forming and motivational aspect) [Klasyfikacija ojkonimiv Ukrai'ny (slovotvirno-motyvacijnyj aspekt)]*. Scientific notes of Kirovograd State Pedagogical University. Series: Philological Sciences (Linguistics). Kirovograd, Issue 37. pp.10-13.
4. Yefimenko, I.V. (2011), *Oikonymy of Kherson region in the historical and etymological aspect (general attention) [Ojkonimija Hersonshhyny v istoryko-etymologichnomu aspekti (zagal'ni uvagy)]*. Ukrainian language. № 4. pp. 9-21.
5. *History of towns and villages of the Ukrainian SSR: in 26 volumes (1969) [Istorija mist i sil Ukrai'ns'koi' RSR]*. Kyiv: "Odesa Region", 930 p.
6. Nimchuk, V.V. (2012). *Ukrainian onomastic commission: present and prospects [Ukrai'ns'ka onomastychna komisija: s'ogodennja i perspektyvy]*. Notice of the Ukrainian Onomastic Commission. New series. Kyiv. Vol. 1 (16), pp. 6-13.
7. Radyo, L.N. (2004), *Ukrainian oikonyms in -*ь (-*ja, -*je) in the 10th -*

*20th centuries [Ojkonimy Ukrai'ny na -*j' (-*ja, -*je) u H – HH st.]*. Ivano-Frankivsk, 18 p.

8. Torchynskyi, M.M. (2008), *The structure of the nominal space of the Ukrainian language [Struktura onimnogo prostoru ukrai'ns'koi' movy]*. Khmelnytskyi: Avist, 2008. 548 p.
9. Yanko, M.T. (2008), *Toponymic dictionary of the Ukrainian language [Toponimichnyj slovnyk ukrai'ns'koi' movy]*. Kyiv: Znannia, 2008. 431 p.

• • •